

AZ (ARANY) KÖZÉPSZER KÖLTŐJE A Lévay-recepció néhány sajátosságáról¹

PORKOLÁB TIBOR

*Ez a zugocska, hol most
Az én időm telik,
Nekem való hely, ámbár
Költők nem hírlelik.*

*Nem szabini völgy, nem!
Annyit nem érdemel,
De ám nem is Horác az,
Ki most itt énekel.*

(Lévay József: *A hámori völgyben*)

Horatiusi költészet, melynek Sajószentpéter a Tiburja, Miskolc a Rómája. De nekünk elég ez is. Hiszen nemcsak a Kárpát, a Mátra is benne van a magyar címerben. Benne vannak tehát a Bükk lankái és az Avas is, ahogy Lévay is benne lesz az ő lankás költészetével a magyar irodalomtörténetben.

(Hatvany Lajos: *Lévay József*)

Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetében* (*A klasszicizáló iskola* című fejezet *Epigon líra* című alfejezetében) a következő mondatokat olvashatjuk Lévay Józsefről: „Gyulai mellett Szász Károlyt és Lévay Józsefet szokták együtt emlegetni. Mindketten már a szabadságharc előtt megkezdték költői pályájukat, és lassan, fokozatosan emelkedtek nagy tekintélyre. [...] Lévay József csendes egyéniségének emlékét Mikes-verse őrizi”. A lábjegyzetben pedig – néhány életrajzi és bibliográfiai adat mellett – erre az érdekes információra bukkanhatunk: „a magyar irodalom leghosszabb életű írója”.² Szerb Antal megállapításai szinte hiánytalanul tartalmazzák azokat a kliséket, amelyekből irodalomtörténet-írásunk felépítette a közismert (és az utóbbi évek, évtizedek rekanonizációs törekvései által is érintetlenül hagyott) Lévay-képet: I. Lévay „a Mikes költőjeként” lép elénk, hiszen ez a „nagy orkesztrális pátosszal búgó”³ antológiadarab a szerző talán egyetlen olyan alkotása, amelyre nem borított (jótékony) fátylat az idő.⁴ Beöthy Zsolt a Kisfaludy Társaság miskolci ünnepi ülésén (1911. november 19.) például így köszönti az ősz poétát: „a nemzet szívében és emlékezetében ma is a Mikes költője vagy.

1 A Miskolci Egyetem Textológiai Műhelyének XIX–XX. századi szemináriuma ezt az összeállítást a hatvanéves Kovács Sándor Iván professzornak ajánlja.

2 Szerb, 1978, 440–41.

3 Hatvany, 1960, II. 104.

4 A Mikes mellett a kevésbé ismert *Aratás* és *Szüretünk* című versekről is elismerően szól a kritika. Ez utóbbi – legalábbis Hatvany Lajos szerint – „Lévay második nagy sikerű verse. Egyszerű idilli ihletés, mely valami véletlen folytán beletévedt a halhatatlanságba” (1960, II. 107). A *Hét évszázad magyar versei* című antológiában is a Mikes és a *Szüretünk* reprezentálja Lévayt.

[...] Ez a költemény nemcsak híred jelévé, hanem pályád képévé is lett”.⁵ Miklós Róbert, Léway biográfusa is ezt a „kis remeklést” tartja a költő legismertebb költeményének.⁶ Az ifjúkori elégiából kedvelt szavalati darab, iskolai standard és memoriter vált.⁷ Rendkívüli népszerűségét az is jelzi, hogy 1904-ben nyomtatott példányainak eladásából kívánták finanszírozni a zágoni Mikes-ház felújítását.⁸ 2. Léway – rendszerint Gyulai Pál és Szász Károly társaságában – a „klasszicizáló iskola”, a „népnemzeti” (vagy „népies-nemzeti”) irányzat, az „Arany-kör” másodvonalának jellegzetes lírikusaként foglalhatja el helyét a magyar irodalomtörténet(ek)ben.⁹ Nemcsak a látványos triász-képző konstrukciókból marad ki (azaz Arany, Petőfi és Tompa mellett – Ábrányi Emil Léway-versének címét kölcsönvéve – legfeljebb *A negyedik lehet*¹⁰), hanem többnyire az „erős formakésziséggel” rendelkező „utánérző-közvetítő típusok”¹¹ és az Arany-epigonok¹² közé sorolják. 3. Léway valóban „a magyar irodalom leghosszabb életű írójának” tekinthető. Horváth Barna pátozzsal teli szavaival: „csak két évvel született később, mint Petőfi és fél évvel korábban halt meg, mint Ady. [...] Petőfitől Adyig virrasztott irodalmunkban”.¹³ Kilencvenhárom évet élt: már ott tevékenykedett – Szemere Bertalan patvaristájaként – az utolsó rendi országgyűlésen¹⁴, és még tanúja volt a világháború nehéz éveinek.¹⁵ A Monarchia teljes felbomlását azonban már nem kellett megélnie: „a Gondviselés abban is kedvezett neki – írja Berzeviczy Albert –, hogy szemeit éppen akkor hunyhatta le, amikor még nem volt megpecsételve hazánk sorsa”.¹⁶ Léway végső búcsúztatása akár szimbolikus aktusként is értelmezhető lenne: vele ugyanis az ún. régi Magyarországot is eltemették.

Első versei 1843-ban jelentek meg a Regélő Pesti Divatlapban, az utolsót (*Örömtűz az olasz fronton*) néhány héttel a halála előtt, 1918 júniusában írta. És bár

⁵ *Beöthy*, 1912, 7.

⁶ *Miklós*, 1978, 28.

⁷ A századforduló és a századelő idején használatos tankönyvek, irodalmi szöveggyűjtemények többnyire a remekműnek kijáró tisztelettel foglalkoznak a verssel: „Van egy-két verse, mely költészetünk legjobb alkotásai között foglal helyet; ilyen *Mikes, Szüretünk, A babiloni vizeknél*” (*Prónai*, 1911, 120); „Harminckét klasszikus magyar költőnk hatvankét örökbecsű versét [köztük a *Mikest* és a *Szüretünket*] foglaltuk egybe e gyűjteményünkben” (*Deák-Rákossy*, 1924, 5).

⁸ Vasárnapi Újság, 1904, 38. sz., 652.

⁹ „Helye az Arany-kör tagjai között körülbelül Gyulai és Szász közé esik” – írja például *Schöpflin Aladár* (1925, 391). „Másodlagos (túlzó, egyoldalú) klasszicizmus. Arany hatása. Gyulai, Szász, Léway, Vargha” – rendszerez *Horváth János* (1980, 356). A „*Spenót*” – Szász Károllyal és Thaly Kálmánnal együtt – „a népies-nemzeti irányzat kisebb költői” között helyezi el Léwayt (*Kovács K.*, 1965, 168–171); az *Úmil* pedig – Tompa, Gyulai és Szász mellett – „a népies-nemzeti irány másodvonalának jellegzetes alakjaként” definiálja (*Varga*, 1994, 1222).

¹⁰ *Ábrányi*, 1912. *Léway* így ír erről *Hármas emlék* (kötetben később *Ők hárman*) című költeményében: „Elöttem tündökölnék ott / Arany, Tompa Petőfi / Sivár korban egybefortan / A nemzet magvetői. [...] Régebb alusznak mind a hárman, / Csak szellemök van ébren, / Átlengik a küzdő hazát / S leszállnak olykor érttem” (1912, 37–38).

¹¹ *Kovács K.*, 1965, 168.

¹² „Arany tragikus árnyalású lírájából ők egy bizonyos kompromisszumos életfilozófiát vontak le, megtévezve a 'jámorság és közepszer' némi horáciuszi elemeivel” – írja *Rónay György* (1981, 62).

¹³ *Horváth B.*, 1991, 7.

¹⁴ „Léway tehát szép időknél volt tanúja: a nemzeti eszme diadalának” – írja a költő monográfiusa, *Zsigmond Ferenc* (1906, 34).

¹⁵ Miskolc város polgármesterének írja 1916. november 17-én: „Engedje, hogy ismét kéréssel forduljak tapasztalt jóindulatához. Negyed magammal folytatott háztartásomban nagy szükségét érzem a cukornak s külön is én a rizs-kásának, melyet most sehol, semmi áron nem kaphatni. Ha a körülmények engedik, igen kérem, legyen kegyes engem [sic!] ebből a két czikkből egy kis mennyiségben juttatni a meghatározott árért.” (Herman Ottó Múzeum, HTD.73.487.43.)

¹⁶ *Berzeviczy*, 1925, 315.

Kaffkának, Babitsnak, Kosztolányinak is kortársa volt¹⁷, a századforduló utáni magyar irodalmat szemlélő munkákból feltűnően hiányzik a Lévay-fejezet. Schöpflin Aladár irodalomtörténetében¹⁸ sem találkozhatunk a nevével – nyilván abból a megfontolásból, hogy ez a poétikai és tematikai értelemben is a múlthoz kötődő (már-már anakronisztikus) öregkori költészet semmilyen formában nem válhatott az új század irodalmának alakítójává. Erre egyébként Ady is utal egy Szini Gyuláról írt kritikájában: „az öregúr [Gyulai Pál] majdnem agyonvert, amikor azt találtam neki mondani, hogy Lévay József, a vén nyugdíjas alispán és falusi bácsi, nem érthet az új, városi, összetett lélek lírájához”.¹⁹ (A költőt utolsó éveiben többször meglátogató Vadnay Béla szerint viszont egyáltalán nem voltak ismeretlenek előtte az új írónemzedékek művei: „igen sokat foglalkozott Gyóni Géza verseivel és Ady is nagyon érdekelte. [...] Különbözően kitűnően ismerte a mai írógenerációt. Nagyon szerette Ambrus Zoltánt, Schöpflint és kedves megértéssel, őszinte nagyrabecsüléssel beszélt mindig Babits Mihályról, Kosztolányi Dezsőről. Ha meg nevetni akart, Karinthy Frigyesnek az 'Így írtok ti' című könyvéből olvastatott magának szemelvényeket. [...] Szomorú Dezső 'II. József-e volt az utolsó olvasmány'.²⁰) Az akadémiai irodalomtörténeti kézikönyv így összegezi: Lévay „hét évtizedes írói pályája a 'népnemzeti' irányzat útját példázza. A kiegyezésig – ha másodvonalban is – együtt haladt a kor fő társadalmi, nemzeti problémáival, s aztán túllépett rajta is az idő”.²¹

„Lévay József, aki ugyan nem volt termelő lángész, csak amiért túlélte kortársait, mégis mint a kornak tiszteletre méltó gényusa lélegzett közöttünk. Ő volt a kapocs, mely bennünket a magyar irodalom eddig legpompásabb kivirágzásának örökre elmúlt éveibe kötött. [...] a magyar klasszikus irodalomtörténet egész emberi intimitása veszett ki Lévayval a mi világunkból. [...] személyében a köztünk élő Vörösmartyt, Petőfit és Aranyt temetjük” – írja nekrológiájában Hatvany Lajos.²² „Pátriárka ment el... Igazi Ember, a Nagyok barátja, Költő... s oly verseké, melyek lelkünk régi szobáját bútorozzák. [...] Ő még ismerte Petőfit és Aranyt [...] Ezért tűnik föl úgy, mintha vele e nagyjainkból is, megint, elhunyt volna valami” – búcsúzik Lévaytól a Nyugatban Babits Mihály.²³ Ezekben a szövegekben nem elsősorban az az érdekes, hogy az ún. irodalmi modernség tekintélyes képviselői milyen feltűnő tisztelettel szólnak a magyar irodalom „Nestoráról” (ez akár a kegyelet szokványos megnyilvánulásaként is értelmezhető lenne), hanem sokkal inkább az, hogy a demonstratív tisztelet a költő irodalomszociológiai státuszára és nem vélt vagy valós irodalmi teljesítményére alapozódik. Az a gyönyörű idea, miszerint az utókor az ősz bárd személyén keresztül (már-már misztikus) kapcsolatba léphet a magyar irodalom „aranykorával”, a legtöbb Lévayval kapcsolatos megnyilatkozásban megtalálható.²⁴ Nagyon valószínű, hogy ez a mérsékelt tehetségű öreg poeta²⁵ csak a pátriár-

17 Lévay és Kaffka a század első éveiben néhány utcányira lakott egymástól Miskolcon. Szinte jelképes, hogy a fővárosba (az „édes, bűnös, isteni metropolisba”) vágyó fiatal író és a nyugdíjas éveinek harmóniájában élő öreg költő között a kapcsolatnak semmilyen formája nem alakult ki.

18 Schöpflin, 1937.

19 Ady, 1987, 159.

20 Vadnay, 1921, 61–63.

21 Kovács K., 1965, 169.

22 Hatvany, 1960, II, 101.

23 Babits, 1918, 163.

24 „És a mint itt egybegyűltünk, a tisztelet és szeretet kitérésének zaját mintha valamely, lelkünkre szálló áhítat csöndesítene le. Mintha közöttünk, a kik itt vagyunk, suhanva csöndben egymásután megjelenének azok is, akik 'egykor voltak', akik valamikor ugyanazzal a szeretettel szorították Lévay József jobbját, amellyel mi nyujtjuk feléje ma kezünket. [...] A te pályád, a te szellemed idézte őket közénk. Az ő világukat te kapcsolod össze a mi látható világunkkal. Te vagy utolsó társuk közöttünk: ebből meríti mai ünnepünk áhítatát.

kai korról járó tekintélynek, azaz kitartó (költői) jelenlétének köszönhető a személye felé irányuló figyelmet: azaz csupán „Magyarország elmúlt fél századának élő memoárjaként”²⁶, „a legértékesebb magyar hagyományok megőrzőjeként”²⁷, „a régi, dicső költőnemzedék utolsó mohikánjaként”²⁸, „Arany, Petőfi és Tompa dicső emlékü kortársaként”²⁹, „az utolsó népies költőként”³⁰, „a Petőfi-Arany nemzedék nagy túlélőjeként”³¹ válhatott a magyar irodalom(történet) kultikus figurájává. (A nagy elődökre és barátokra való hivatkozás egyébként gyászjelentésének szövegéből³² és emlékjeleinek felirataiból³³ sem hiányozhat.) Petőfi, Tompa és Arany barátjaként Lévay a szakralizáló tendenciák hatókörébe kerül, nemzeti mitológiánk hősei közé emelkedik: „az elhunyt jelesek: kiknek nagy barátja, a nagy idők: melyeknek tanúja volt, kezdtek fényükkel glóriát fenni ősz

[...] Mintha a legendák amaz elsüllyedt pompás városának harangszava rezgene költészetekben. [...] Ama nagy kor érzésvilágát tolmácsolod a magad csöndesebb veresű szívének édes ritmusában” – szónokol *Beöthy Zolt* a Kisfaludy Társaság Lévay-jubileumán (1912, 4–7); „Lévay költészete tartalmában, hangulatában és formáiban bizonyára a múlté [...] az ő költészete bennünk élő apáink lelkének szól [...] pietásos visszaemlékezéssel olvassuk költeményeit s a gyermek szeretetével és tisztelő csudálkozásával nézzük őt, akiben még élő hang az, ami nagy kortársaiban már halott” – írja *Kuncz Aladár* a *Nyugatban* (1911, 944–945); „Lévay Józsefben nemcsak egy egyéni és kiváló költőt veszítettünk, hanem utolsó élő tanuját is Petőfi és Arany korának. [...] mintegy személyesen élt közöttünk irodalmunk arany-kora. [...] Éveken át Nestora volt szépirodalmunknak, az Akadémiának, a Kisfaludy-Társaságnak” – állapítja meg *Voinovich Géza* (1918, 296); „Lévai annak a költői nemzedéknek a tagja, mely Vörösmarty hatalmas vállán legmagasabbra emeli a magyar költészetet. Tanúja volt annak a költői triumvirátusnak, melyet Petőfi, Arany és Tompa neve alatt foglalunk össze. [...] nagy lélek [...], aki költő hivatását szentnek, a költészet művelését szentegyházi feladatnak tartja” – hangsúlyozza *Ferenczy Zoltán* az avasi Lévay-emlékfa elültetése alkalmából (1921); „akadémiánk Nestora volt [...] Ez a kedves, tisztos öreg úr volt az az élő híd, amely irodalmunk aranykorát a mai nemzedékkel összekapcsolta; ő volt az átmenet a történelem és a mai nap között. [...] e híd szépvonalú bálványíve hozzá volt építve egy óriási lépcsőzettel művelődéstörténelmünk ama pontjához, ahol szellemi életünk koronás királyainak dicsőséges palotája emelkedik az ég felé” – írja *Ravasz László* (1926, 1); „Lévay volt az az aranyhíd, mely összekötötte a XIX. század klasszikus irodalmát azzal az épülő, kovácsolódó ezüstkorszakkal, amely a ma irodalma. [...] Az ő agastyán reszkető kezén ott érett meg a Petőfi kézfogása is, az Arany kézszorítása is, az ő hatyúdala a százéves Arany apotheozise volt” – lelkendezik *Szigethy Ferenc* (1937).

25 „Nem repültem oly magasan, mint némelyek hirdették, de oly alacsonyan sem, mint mások szemre hányták. Nem kerengtem a kék magasságban a sasokkal, csak a bokrok közt maradtam az énekes madarakkal. [...] Visszatekintve a múltakra, be kell ismernem, mindig is beismertem, hogy az én írói működésem, valamint tehetségem is csekély terjedelmű volt” – olvashatjuk 1899-ben írt önéletrajzában (*Lévay*, 1935, 28 és 41); „Igazán arra a meggyőződésre kell jutnom, hogy egész működésem nem terjed túl a tisztességes műkedvelés határán. Hosszú pálya, rövid nyereség” – jegyzi fel naplójába 1902. január 27-én (*Szentpéteri üres fészek*, I, MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms.5690/14).

26 *Krúdy*, 1989, 109.

27 *Farkas*, 1934, 252.

28 Kozma Andor levelét idézi: *Szigethy*, 1929.

29 *Tóth*, 1925.

30 *Kőrákó*, 1925.

31 *Kovács S. I.*, 1996, 106.

32 „A Kisfaludy-Társaság mélyen meghatva jelenti, hogy legrégebbi tagja, Arany János, Tompa Mihály, Gyulai Pál és Szász Károly barátja, Lévay József a pátriárkák késő korában, életének kilencvenharmadik évében, de csodálatosképpen költői erejének teljes virágzásában folyó hó 4-én az Úrban csöndesen elhunyt. Nemes költészete áldott emlékét meg fogja őrizni. Budapest, 1918. július hó 5-én.” (Herman Ottó Múzeum HTD.73.623.3.3.)

33 Sajószentpéteri síremlékére Kozma Andor sírversét vették: A LEGDICSŐBB NAGY KÖLTŐK TÁRSA VOLT, / Ő MÁRA [már a!] JOBB KOR HAJNALÁN DALOLT, / S MÉG A DALÁNAK LÉNYE RAGYOGTA ÁT / NAGYSÁGUNK ALKONYÁT. Miskolci emléktábláján (Hunyadi u. 4.) a következő szöveg olvasható: EBEN A HÁZBAN LAKOTT / ÉLETÉNEK UTOLSÓ ÉVTIZEDEIBEN, / ITT HALT MEG 93 ÉVES KORÁBAN / 1918. JÚLIUS 4ÉN / A NÉPNEMZETI ISKOLA KIEMELKEDŐ KÖLTŐJE, / LÉVAY JÓZSEF / 1825–1918 / ARANY JÁNOS, TOMPA MIHÁLY, / GYULAI PÁL BARÁTJA, A MIKES KÖLTŐJE, / A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA / ÉS A KISFALUDI TÁRSASÁG TISZTELETBELI TAGJA, / A BUDAPESTI TUDOMÁNYEGYETEM DÍSZDOKTORA, / MISKOLC VÁROS DÍSZPOLGÁRA.

feje köré. [...] Lassanként azzá vált Lévay irodalmunk számára, aminek ő az öreg honvédek nevezi egyik versében: élő ereklyévé”³⁴.

Lévaynak mindenkit túl kellett élnie ahhoz, hogy – a pater patriae jelmezébe bújtatva – az irodalmi hagyomány jelképes átörökítőjének szerepét betölthesse.³⁵ A Kisfaludy Társaság említett miskolci Lévay-ünnepségén felolvasott költeményében Ábrányi Emil is a honi irodalom (nagy)atyjaként köszönti az ünnepeletet: „Elhagytak téged mind a hárman, / S te itt maradtál! Oh pedig / Ki volt gyöngédebb, hübb barátjuk / Náladnál, drága negyedik!? [...] / Eljött a tél, de a sötétben / Kis tűzhelyednek lángja ég, / És elmegy hozzád melegedni / A fonnyadt, fázós nemzedék. / Hozzád megyünk ünnepi díszben, / Mint nagyapához a család, / S te nektárként osztod ki köztünk / A szent költészet italát.”³⁶ E pátriárka-szerep tartozékaként Lévay kötelessége (és egyben privilégiuma) volt a „nagyok” emlékének megőrzése, ápolása. Az íróelődök iránti tisztelet nyilvánításának reprezentatív eseményein például gyakran a közönség elé lépett: a századforduló éveiben kevés olyan emlékünnepet rendeztek, melyeknek díszmagyarba öltözött résztvevői nem az ő obligát ódáinak hatására merengtek el a nemzeti múlt dicsőségén. Az ősz poéta a szoboravatók ünnepelet dalnokává, a temetési orációk és jubileumi emlékszédek rutinos mesterévé vált.³⁷ „Alig van irodalmunknak még egy költője – állapítja meg Miklós Róbert –, aki annyi ünnepi ódát, emlékszédet, köszöntőt írt volna – többnyire az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság megbízásából – mint Lévay. [...] mindenkit eltemetett, akinek csak valamiféle köze volt hét évtizedes költői pályájához.”³⁸ (Voinovich Géza poétikus megfogalmazásában: „az irodalom sok kidőlt oszlopán az ő verse a repkény”.³⁹) Tűlzás nélkül állítható: „a leghosszabb életű magyar költő” életének utolsó évtizedeiben legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy méltó emléket állítson egykori barátainak és pályatársainak. Minden bizonnyal Lévayban kell látnunk az Arany-, a Tompa- és a Szemere-kultusz egyik megteremtőjét és lelkes működtetőjét.⁴⁰

34 Zsigmond, 1918, 254. Az ugyancsak pátriárkai kor megelő Csengey Gusztáv irodalmi tekintélyét és miskolci kultuszát is az alapozta meg, hogy „letéteményese és halálig hű őrzője volt annak a nagy irodalmi örökségnek, melyet irodalmunk klasszikus nagyjai, különösen Arany János, reánk hagytak” (Bruckner Győző). Máshogy fogalmazva: „benne a magyar irodalom magas ívelésű pályájának utolsó szereplője tűnt le az élet színteréről, hogy Petőfi, Arany, Lévay után [...] bezárja azt az irodalomtörténeti korszakot, melynek az előbb említettek elköltözése után egyedüli képviselője volt közöttünk, hogy élő alakjával ismét és ismét figyelmeztessen bennünket e nagy idők nagy szellemére” (*Kivonat a miskolci ág. hitv. ev. egyház tanácsának 1925. évi július hó 21-én tartott ülésén felvett jegyzőkönyvéből*). Csengeyben tehát – Lévayhoz hasonlóan – azt tisztelte a közönség, hogy szinte egyetlen élő reprezentánsa volt a magyar irodalom Arany-korának (v.ö. PORKOLÁB, 1995, 20–21).

35 Ahogy egy Lévay-ellenes *Mikes*-parafrázisban olvasható: „Egyedül hallgatom Szinva mormolását, / Szinva habja felett futó szél zúgását... / Egyedül... egyedül / a 'régiek' közül / Miskolc városában” (*Zuárd*, 1904).

36 Ábrányi, 1912, 46.

37 Lévay-költeménnyel nyitották meg például a nagyszalontai Arany-emlékhelyet (*Az Aranyszoba*, 1898), leplezték le Kisfaludy Károly győri, Tompa Mihály rimaszombati, Szemere Bertalan miskolci szobrát (*Kisfaludy Károly szobra*, 1892; *Tompa szobránál*, 1902; *Szemere Bertalan szobránál*, 1906) és Erdélyi János nagykaposi emléktábláját (*Erdélyi János emléklapja*, 1894). Emlékszédekben idézte fel többek között Kazinczy, Széchenyi, Tompa és Szemere alakját (*Kazinczy Ferenc*, 1959; *Széchenyi-gyász Borsod vármegye szívében*, 1860; *Emlékszéd Tompa Mihály felett*, 1869; *Szemere Bertalan emlékezete*, 1870). Ezeket az eseményeket naplójában részletesen (már-már dokumentarista alaposággal) meg is örökíti.

38 Miklós, 1978, 40.

39 Voinovich, 1918, 297.

40 Egykori íróbarátai kultuszát szolgálta azzal is, hogy kézirateikat megpróbálta megőrizni az utókor számára: 1908-ban például 108 darab Tompa-levéllal gazdagította a rimaszombati múzeum Tompa-szobáját, 1912-ben Kazinczy Gábor-leveleket adományozott a sárospataki kollégium könyvtárának, és az Arany-levelezés sorsát is aggódó figyelemmel követte.

E hálás szerep vállalásáért persze címek, rangok, titulusok jártak: Lévay „megkapott minden díszet, amellyel az Akadémia és az irodalmi társaságok fel tudják ékesíteni a költőt”.⁴¹ Borsodi alispánna választották és harmadosztályú vaskorona-renddel tüntették ki (1894); az Akadémia tiszteletbeli tagjává fogadta (1906); megkapta „Miskolc törvényhatósági jogokkal felruházott város” és Sajószentpéter nagyközség díszpolgári oklevelét, és a Szt. István-rend kiskeresztjét is a mellére tűzhette (1910–11); a vármegye tanácstermében ünnepélyesen leplezték le arcképét, a budapesti egyetem bölcsészkarja pedig díszdoktori címmel jutalmazta (1912); Miskolcon utcát neveztek el róla, és „az Avas szépen parkirozott tetején” díszes ülőpaddal kedveskedtek neki (1913). 1912-ben a Kisfaludy Társaság, 1918-ban a Petőfi Társaság tagjai zarándokoltak Miskolcra öreg tagtársuk tiszteletére.

A „glóriás” Lévay-képet erősítik a költő – egyébként meglehetősen eseménytelen⁴² – életrajzához kapcsolt legendák is. Ilyen például a szabadságharcos hős regényes története: „a szabadságharcz szerencsétlen vége hamarosan bevágta az útját ennek a biztató pályakezdésnek. Lévay is kardot fog tollhoz szokott kezébe”⁴³; „a szabadságharc nagy zengése ifjukorában rázta meg a lelkét, egyike volt azoknak, akiket a sors akkor a nemzeti küzdelem élére állított”⁴⁴. Pedig maga a „hős” – *Visszatekintés* című önéletrajzában – korántsem a legendateremtés szándékával számol be 1848–49 történelmi pillanatairól: „a nemzetország Budán is csakhamar megalakult. Én is sorakoztam hozzá, főszereltem magamat a szükséges szabályszerű ruházattal, nagy nehéz gyutacsos (zünderes) puskát a fegyvertárból kaptunk. A gyakorlatokat szorgalmasan tartottuk s némi szolgálásokat is végeztünk. Néhányszor álltam őrt a nádori palota előtt, amely könnyű őrállásnak az volt a legjobb oldala, hogy mindenik őr jó ebédet kapott s hozzá kellő mennyiségű jó bort. De elkövetkezett aztán ennek a nemzet őri játéknak komolyabb és nehezebb oldala is [...] Hadilábra állítottak bennünket, főszereltek, éles tölényekkel láttak el s egy rideg esős őszi napon kirendeltek a főváros felé közelítő Jellasics ellen rendes csapataink segélyére. Legyalogoltunk hát Martonvásárig, ott beszállásoltunk s a roppant sűrű ködben őrszemeket állítottunk a határban, akik közt én is ott szorongattam nedves és valószínűleg nehezen elsüthető fegyveremet. Két vagy három napig voltunk ott a szegény lakosok nem épen szívesen látott vendégei, fogyasztván csirkéjüket, bányákat. Azután, mivel Jellasics tudvalevőleg ama híres hadmozdulattal megszökött előlünk, quasi győzedelmesen tértünk vissza Budára. Ennyiből állott az én fegyveres szolgálatom szabadságháborunkban. A többi szolgálat már csak tollal történt mindvégig. Egy alkalommal ugyan fel akartam magamat vétetni a honvédek sorába. A toborzó bizottság Pesten a Károly-kaszárnyában működött. Bekopogtattam hozzá egy szép őszi napon úgy 12 óra tájban: de a bizottság már ebédre távozott s ezt intó jelnek vettem arra, hogy szándékomtól elálljak”.⁴⁵ A történet – Tóth Kálmán hatásos rekonstrukciójában – így folytatódik: „az elnyomatás idejében irta a leghiresebb költeményét, amikor neki is bujdosnia kellett. (Ezért is nevezték: 'Mikes iródiákja'-nak.) Világos után Aradról gyalog és szeké-

41 *Schöpflin*, 1925, 391.

42 „Voltaképpen nem is történhet vele semmi. Hosszú életének nincs életrajza” – állapítja meg *Komlós Aladár* (1980, 98). Ezt támasztja alá a *Visszatekintés* című Lévay-önéletrajz feltűnő rövidege is.

43 *Kozma*, 1922, 100.

44 *Lévay József – 92 éves*, Miskolci Napló, 1917. nov. 13.

45 *Lévay*, 1935, 22. Életének ezt a „szabadságharcos” epizódját versbe is foglalja a költő: „A szabadság régi harcát / Én is végig harcolám: / Nem dicsekszem hősi tettel, / engem az nem diszített fel, / Nem is vetett fényt reám. [...] / Kivonultam nemzetörként, / Fegyver nyomta vállamat, / Sűrű, hideg őszi ködben, / Előörsön tévelyegtem, / Mig jön a várt pillanat. / El akartuk fogni a Bánt / S kőszá, rabló pór hadát; / De mire a kőd felszállott, / A vitéz Bán odább állott, / Messze tőlünk 'jobbra át.’” (*Régi emlék*)

ren bujdosott Szentpéterig. Kunmadarason összes pénzét menekülésre adta s egy huszárlovon tudott Miskolcra eljutni. Éjjel érkezett a szülői portára s azután sirva borult édesapja nyakába⁴⁶. A bujdosásnak ezt az (érzelmes) mítoszát sem igazolja a *Visszatekintés*: „feloszlásnak és bomlásnak indult minden. Tanácstalanul, fejeveszetten futkostak, jöttek-mentek mindazok, kik a hadsereg kötelékébe nem tartoztak. Mintha az lett volna a jelszó: menjen, ki merre lát! [...] Nem várván be a fegyverlerakás tényét, én minden módon csak hazafelé iparkodtam. Véletlen szerencsém volt, hogy Világoson Elek Pista és Kassay Bálint borsodi barátaimmal találkoztam, kik, nem tudom, mi cím alatt egy kétlovas alkalmas kis bricskán bolyongottak a hadsereg kíséretében. Hozzájuk csatlakoztam. [...] Kun-Madarasra érve, ott az utcán menekülő huszárok lovaikat árulgatták. Megvettem egy sárgát 70 ft. Almássy-féle bankóért. [...] A lovat a saroglyához kötöttük, s így értünk minden veszedelem nélkül Miskolcra augusztus 15-ike körül éjszakának idején s innen egyenesen Szent Péterre. [...] Éjjél után egy-két óra tájban dobogtam be udvarunkra a sárga lóval. Lóháton, csak szőrén ülve mentem Miskolctól Szent Péterig, kénytelen-ségből, kedvtelésből, vagy hetykeségből-e? magam sem tudom. Elég az hozzá, hogy engemet, aki ilyesmit még nem próbáltam, úgy megviselt ez a lovaglás, hogy szinte fekvő beteg lettem utána. [...] Én egész védve éreztem magamat a mi kis fészünkben apám, anyám védőszárnyai alatt. Egy percig sem képzeltem magam olyan feltűnő szerepű és fontosságú menekülőnek, akire kiterjedhet az új hatalomra vergődött nagy és kis zsarnokok figyelme. [...] Szegény jó Elek Pista barátom azonban, aki pedig a szó szoros értelmében semmi sem volt, nem úgy gondolkozott. Ő azt hitte, hogy az egész megyének minden zsandárja és kémje ő utána leleselkedik. Csakhamar megugrott Szent Péterről [...] A Pittypalatty völgyön és annak erdőségeiben bujkált egy darabig, de tapasztalván, hogy a kutya se keresi, szépen visszakerült”.⁴⁷ A *Mikes* pedig – bár Lévayt előszeretettel emlegetik „a száz sebből vérző nemzetnek költő-virrasztói között”⁴⁸ – nem „a szabadságharcot követő elnyomatás korában készült”⁴⁹: először 1848. november 12-én jelent meg a Budapesti Divatlapban.

A heroizálási kísérletek (azaz az írói biográfia diszkrét hozzáigazítása a Magyar Költő ideálképéhez) sem leplezhetik azonban azt a tényt, hogy a Lévay-kultuszt elsősorban kegyeleti gesztusok hozták létre és működtették. A századelő modern világában („amikor annyi Újat, Nagyot és Bizarrt hallottunk cérnahangokon”⁵⁰) Lévay egyfelől valóban a nemzeti „aranykor” rekvizitumaként jelenhetett meg, másfelől azonban tragikus sorsú lírai hősére, az utolsó éveit rodostói magányában csendes egyhangúsággal leélő Mikesre emlékeztetett. A kínálkozó Mikes–Lévay-párhuzam az ünnepi beszédek, pohárköszöntők és nekrológok (elégikus) közhelyévé válik: „a fénynek, a diadalmas és gyászos harcnak napjaiból, a lelkében és színében magyar fejedelmi udvarból, hősei és nagyjai közül utolsónak marad Mikes, hogy hűséges, meleg, nyájas lelkéből még egy fényes sugarat röpítsen a nagy idők emlékébe. Azoknak a bús magyaroknak, a kiket a beköszöntő nemzetetlen világ, a 'náj módi' a tenger partján utóbb összevert: ő lesz a fejjé. A magyar költészet fejedelmeinek udvarából, a koszorúsok közül, kik költészetünkben az egységes és teljes magyar szellem győzelmét kívívták, dicső társaid közül

46 *Tóth*, 1925.

47 *Lévay*, 1935. 24–25. Jókai viszont tragiko-lírai hősrégényt kerekít tardonai „bujdosásának” néhány hónapjából. Az „üldözött” hazafi története nála az őnmítosz építésének fontos eszközévé válik (vö. *Porkoláb*, 1994).

48 *Beöthy*, 1912, 6.

49 *Tóth*, 1925. Később persze „az elnyomatás kora érzelmeinek és eszméinek kifejezéseként” is olvashatták a költeményt.

50 *Babits*, 1918, 163.

egyedül maradtál. [...] ime reád szállott az ősz Mikesnek básbugi tiszte"⁵¹; „a 'Mikes' költője részben a nagy fejedelem iródiákjának a sorsában osztozott. – Mint egykor amaz, úgy ő is ifjúságának teljességében érte meg egy tüneményesen szép, sokat ígérő korszaknak hajnalhasadását [...] Régen nagyon régen, ott a Marmara tenger partján az az íródiák, aki hű lett urához, hű lett a szent szabadság eszményéhez, egymásután kísérté ki a bujdosókat a temetőbe. Az újraébredés korszakának a nagyjai, szellemóriásai között Lévy József is utolsóként maradt. Csaknem mindegyiknek bús-panaszos hangú elsiratója volt"⁵². Ez a Mikessé maszkírozott Lévy (és az őt piederasztátra emelő Kisfaludy Társaság) persze nem kerülhette el a „modern költők” gúnyos megjegyzéseit: Krúdy szerint Zuboly (azaz Bányay Elemér) például így parodizálja a Kisfaludy Társaság ünnepi üléseit: „tudom én, hogyan szoktak az ilyen társulati bankettek lefolyni. A fogadós megnézi a tavalyi étrendet és ugyanazt az ebédet főzeti. Miskolcraól fölsalogatják Lévy Józsefet, hogy mielőtt meghalna: mutassa meg magát tagtársainak. Várady Antal kivéteti a szalonkabátjából a foltokat. És igen komolyan eszik a vagdalt pecsenyét, amelyeket a pincérek a fogatlan öreg uraknak fölszolgálnak [...] és mindig azzal a gondolattal válnak el, hogy ki fog közülük a legközelebbi társulati banketről hiányozni”⁵³.

A Lévy-recepció egyik gyakran hangoztatott tétele szerint a költő legjelentősebb alkotásának tulajdonképpen példaszzerű élete tekinthető. Erre a gondolatra épül például Hatvany és Babits idézett nekrológja is: „a kedves és szerencsés öreg magyarnak [...] adatott földi rendeltetését annak rendje és módja szerint befutnia, s meghalnia is annak rendje és módja szerint”⁵⁴; „meg lehet döbbsenni, milyen kevés manap az igazi Ember, aki nemcsak egy töredék az emberből, aki ezt a szép és keserves életet a Természet szabályai szerint igazán és becsületesen végigéli”⁵⁵. Hasonlóan fogalmaz Schöpflin Aladár is: „azon kevés magyar költők egyike, akinek megadatott elmondani minden dalát és csöndes megnyugvásul nézni vissza a háta mögött hagyott hosszú pályára, amely nem hagyta egy vágyát sem teljesítenül”⁵⁶. Az elismerő szavakat itt sem a Lévy-versek esztétikuma, hanem „a Gondviselés kegyeltjeként”⁵⁷ aposztrófált költő személyiségének „varázsa”, biográfiájának kuriozitása váltja ki: a „hosszú, zajtalan, igénytelen, de majdnem szakadatlanul derűs és összhangzatos költői pálya”⁵⁸ (talán éppen a hiányzó remekművek kompenzációjaként) átesztétizálódik, műalkotássá nemesedik.⁵⁹ És ha ez a harmonikus életút szemben is áll a Petőfi-imádat által deklarált elvárásokkal⁶⁰, az „Aranykőr” ideáljainak pontosan megfelel. Ahogy Schöpflin írja: „Arany János és köre egy sajátosan új elemet hozott be a magyar irodalomba: az öregkor költészetét. [...] Ezek az öreg költők, Arany kezdése nyomán, belehozták költészetünkbe az élettől való búcsúzás szép

51 *Beöthy*, 1912, 7.

52 *Szombathy*, 1918.

53 *Krúdy*, 1989/a, 127.

54 *Hatvany*, 1960, II, 100.

55 *Babits*, 1918, 163.

56 *Schöpflin*, 1925, 393.

57 *Berzeviczy*, 1925, 315.

58 *Berzeviczy*, 1925, 315.

59 Például: „oly teljes volt élete, mint egy műremek, s e késő és csendes elalvás a művészi vég tökéletességével zárja le” (*Babits*, 1918, 164); „Lévy azonos elvek szerint élt és írt, élete és költésze két egyformán sikerült művészi alkotás” (*Zsigmond*, 1918, 260).

60 „A magyar lírikusok ugyan tradíció szerint kötelesek fiatalon meghalni, de talán a tradíciók ma már nem olyan parancsolók, mint tegnap. Íme, Lévy Józsefnek, Kiss Józsefnek is szabad volt élniök addig, sőt tovább, mint Herediának vagy Coppée-nek” – állapítja meg például *Ady* (1914, 864); „Az olyan csodás intenzitású rövid emberi és költői pályafutást, amilyen pl. a Petőfié, érdekes ellentétképpen egészíti ki Lévy életének – hogy úgy mondjuk – extenzív szépsége” – írja *Zsigmond* (1918, 254).

melanchóliájú motívumát.”⁶¹ Nem meglepő tehát, hogy az öregség attribútumaihoz már fiatalon is vonzó Lévay⁶² mint „az egészséges, szép öreg kor poétája”⁶³, mint „az öregség életművésze és költője”⁶⁴ vonul be az irodalomtörténet(ek)be. A Lévay-interpretátorok nem győzik hangsúlyozni, hogy „az aggság évei az ő költészetének nem hanyatlását, hanem betetőzését jelentik”⁶⁵: „óriási fákból összenőtt pagonyban állott. Társai följe nőttek s elfogták előle az eget, a vihart, a hajnalt; de ő boldog volt, hogy ágai összefonódtak. Lefele kellett néznie s esemény volt számára a lepke, a méh, a gyöngyvirág, az avar levél. De mellőle és felőle kidőltek a fák. Egyedül maradt, szemhátára kitégült és vénségében nőni kezdett. [...] ma úgy áll ott a romokból épülő új világ határán, mint a magyar irodalomtörténet Normafája” – írja Ravasz László⁶⁶; „költői ereje kilenczvenedik éve körül sem apadt, hanem csak tisztább, erősebb, zamatosabb lett, mint az ó-bor. Világnézete, érzéseinek hőfoka, hangja, jobban illett az öregkor érzelmeihez; e kornak valósággal művésze volt. Az öreg kor csöndes örömeit, enyhe költészetét senki sem fejezte ki nálunk ily szépen, ennyi gyöngédséggel és méltósággal” – állapítja meg Voinovich Géza⁶⁷; „egy teljes kötetre megy az utolsó évtized termése, melyet nem szükséges a kegyelet kiméletes hangján dicsérnünk, mert elbírja az elfogulatlan kritikus szigorúságát is” – értékeli Tolnai Vilmos⁶⁸. A Lévay-apológéta Csorba Zoltán egyenesen a világirodalom egyik „csodájaként” ünnepli ezt az öregkori költészetet: „nesztori korban, 90 éven felül a szellemi egészség csodás üdeségével tudott dallani, s aranyos derűvel tudott olyan bölcsességeket mondani az öregségről, mint talán csak Cicero”.⁶⁹ Kovács Sándor Iván viszont úgy véli, hogy „az öreg, kiszikkadt” Lévay Józsefet – *Utolsó versei* kiadásával – Voinovich Géza „tapintatlanul kompromittálta”.⁷⁰

Lévayt nemcsak példátlanul hosszú költői pályája sorolja a magyar irodalmi kuriózumok közé: a közvélekedés szerint ő tekinthető „a legegészségesebb és legderűsebb magyar költőnek”⁷¹, sőt irodalmunk „talán egyetlen boldog költőjének”⁷². A Lévay-féle lelki alkotót így jellemzi Ravasz László: „egészsége nemcsak testi, hanem lelki egészség volt. Nyoma sincsen benne a neuraszténiának, ami Arany géniusát – öreg fa hajtása volt – nemcsak jellemzi, hanem mint a borostyánkőt a belefagyott hiba, értékben növeli is. Vérmérséklete is igen szerencsés: félig flegmatikus és félig melankolikus, ami egyénisé-

61 Schöpflin, 1925, 389. „Ez az, ami példátlan a költészetben – folytatja Schöpflin –, csak Lévaynak adatott meg, mint a nagyon magas életkor tartozéka: a csöndes, tudatos átmenet az életből a halálba” (392). A biográfiai adatok és a hagyatéki dokumentumok is azt igazolják, hogy Lévay utolsó évei (sőt évtizedei) a halálra való felkészülés jegyében teltek el. Végül nyugvóhelyét már halála előtt húsz évvel kijelölte, 1912-ben pedig nemcsak gyászjelentéseit készítette el, hanem temetési szertartásának pontos rendjét is meghatározta. Részletesen szabályozta például azt is, hogy mi a teendő „kedvező”, illetve „rossz” időjárás esetén: „Miskolczon: rövid ének, rövid ima. Rögtön szállítsák testemet Szentpéterre, s ott, ha az időjárás kedvező lesz, az udvaron legyen rövid szertartás (ima); ha pedig rossz lesz az idő, szállítsák koporsómat egyenesen a temetőbe s ott rövid ima után helyezték el a sírboltba. Koporsóm fényezett fenyő legyen, olyan, a milyen a szüleimé volt Szentpéteren – barna hamuszínű selyem.” (HOM HTD.53.4384.1.)

62 „valami atavisztikus keleti vonás ez lelkében” – jegyzi meg Csorba Zoltán (1942, 132).

63 Ravasz, 1926, 5.

64 Voinovich, 1925, XXII.

65 Zsigmond, 1918, 253–254.

66 Ravasz, 1926, 5–8.

67 Voinovich, 1918, 298.

68 Tolnai, 1926, 329–30.

69 Csorba, 1942, 131.

70 Kovács S. I., 1996, 107.

71 Komlós, 1980, 97.

72 Miklós, 1978, 6. „Boldog magyar költő. Elég ritka jelenség literatúránk egén. Ez önmagában is inokolja, hogy foglalkozunk vele” – folytatja Miklós.

gét a sangvinikus Petőfi, a kolerikus Arany s az egyszerre sangvinikus meg kolerikus Tompa mellett egyenletessé, nyugodttá, néha merengővé, de alapjában vidámmá tette”.⁷³ Kuncz Aladár is azt hangsúlyozza, hogy a „hosszú, mindig friss és termékeny lélekkomplexumban” élő költő „nem ismerte a szakadékok hűvös, fekete mélységét, sem a magasság szédítő, nagytávlatú félelmetes gyönyörűségeit”.⁷⁴ Schöpflin Aladár pedig így összegezi: „kevés embernek és különösen kevés költőnek adatott ilyen derűsen boldog élet. A régi vágású magyar ember szeretetreméltó típusa ritka tökéletességgel valósult meg benne. [...] Az ilyen életből bajosan származhatik nagyszabású költészet. Lévay az arany középszer költője, a horatiusi életideál legteljesebb megvalósítója a magyar költők között”.⁷⁵ A Horatiusszal való rokonítás egyébként számos Lévay-tanulmányban helyet kap: „Lévay az 'arany-középszer' embere maradt”⁷⁶; „horatiusi költészet, melynek Sajószentpéter a Tiburja, Miskolc a Rómája”⁷⁷; „Világnézetének oszlopa a megelégedettség”⁷⁸; „szélsőségeket sem szenvedélyben, sem örömben nem ismer [...] belső nagy nyugalma sosem rendül meg [...] Horatiusra emlékeztet”⁷⁹. Egyáltalán nem véletlen, hogy ez a Horatius-párhuzam a Lévay-recepció kedvelt toposzává válik. A világgal való megbékélés, a „mérséklet és megnyugvás”⁸⁰ magatartása ugyanis nemcsak következetesen megvalósított életprogramként, nemcsak a költeményekben megnyilatkozó (olykor tételes) létbölcseletként, hanem primér vallomások formájában is jelen van a Lévay-életműben. A *Visszatekintés*ben olvashatjuk: „egyébiránt egész életemben könnyen ki tudtam békülni sorsom minden változásával. Vízre bocsátottam törekeny csónakomat határozott irány és cél nélkül. Nem kormányoztam, sőt nem is eveztem. Vitte a folyam, amerre akarta. Nem az én érdemem, hogy soha örvénybe nem sodorta, vagy sziklához nem csapta. Szerencsém volt s azt is öröklött szerencsének tartom, hogy az életben szükséges gyakorlati józan ész nem nyomta el nálam a szenvedély és a poétai képzelődés. Lábam alól soha nem vesztettem el a földet. S nem veszem rossz néven, ha némelyek talán kicsinyelve azt mondják rólam, hogy poétának igen is józan voltam. Nem voltak nekem messzeható terveim és ambícióim. Nagy sikereket és alkotásokat egy téren sem mutathatok, de nagy tévedéseket sem. Szerettem az embereket, a világot, az életet. [...] Érezni és élvezni tudok minden apró örömet a természetben és a társadalomban. [...] Órizkedem a komor magambavonulástól. Borús időben nem a viharral fenyegető felhőkön csügg a szemem, hanem az égnek azon a kis kék darabján, mely még derűt hozhat”.⁸¹

Persze Lévay „okos kiegyezésekkel kialakított világában nincs hely szentimentális-biedermeier poétikánál nagyobb léptékű architektúrának”.⁸² Ahogy Kovács Kálmán írja: „formai téren elsősorban a dal felel meg ennek az érzelmvilágnak [...] A dalforma rendszerint kerek, zárt szerkezetűtípust kap, s ez ismét összefügg az egyéniség belső világával. A konfliktusmentes érzelmek jól tagolhatók, az alakítás nem ütközik bele a szenvedélyek ellenálló, inkább csak áradásra képes természetébe, s a harmonikus lelki tartalom elősegíti a kompozíció befejezettségét”.⁸³ A dalok és idillek mellett a költő jellegze-

73 Ravasz, 1926, 2.

74 Kuncz, 1911, 944.

75 Schöpflin, 1925, 390.

76 Péterfy, 1983, 680–81.

77 Hatvany, 1960, II, 108.

78 Voinovich, 1925, XX.

79 Komlós, 1980, 98–99.

80 Péterfy, 1983/a, 686.

81 Lévay, 1935, 42–43.

82 Varga, 1994, 116.

83 Kovács K., 1965, 170–71.

tes műfajának tekinthető az óda és az elégia is. Az ódák többnyire megrendelésre, egy-egy hazafias, illetve kultikus esemény (például jubileumi emlékülés, szoboravatás) alkalmából készülnek. (Schöpflin meg is jegyzi, hogy Lévay „a páthoszt ritka ünnepi alkalmakra tartja fenn”.⁸⁴) Az „enyhe mélabúval aláfestett tünődések”⁸⁵ pedig főként az utolsó kötetekben válnak meghatározóvá. „A sok vers jóformán mind csupa elégia – alapítja meg Zsigmond Ferenc –, melyek külön-külön igen szépek, de együtt nem egyéb, mint egy mélabus érzésnek szüntelen való éneklése. [...] Lévay lantján a húrok az idővel nem szaporodtak, sőt inkább le lepattant közülök egyik-másik. [...] nagyon feltűnő az egyhangúság tárgy és hang tekintetében egyaránt.”⁸⁶ Valóban: a Lévay-költemények többnyire a „mélázó borongás”, a „mélabús szemlélődés”, a „szelid melancholia”, a „csöndes elmélkedés tolmácsai”.⁸⁷ Erre a monotóniára Péterfy Jenő már az 1880-as években írt Lévay-kritikáiban felhívja a figyelmet: „általában az érzéssel és szemlélődéssel párosult elégiai hangulat a Lévay eleme”; „amely igazi lírai tehetség Lévay, mint ilyen, keskeny mezsgyén mozog. Sokszor olyan benyomást tesz, mint az oly énekes, ki ugyanegy áriát váltig ismétél”.⁸⁸ (Ez a vélemény egyébként általánosnak tekinthető a Lévay-szakirodalomban. Ravasz László szerint például a költő „körülbelül 1000 verse úgy hasonlít egymáshoz, mint egy kézzel ültetett nyirfa erdő fái”.⁸⁹) A hangnemi monotóniát a tematikai ismétlődések is erősítik. „Ő az otthon költője – írja Hatvany Lajos –, a kis kerté és a kis gazdaságé, az öreg szülőké, a galambpáré [...] a testvéreké és a jó barátoké.”⁹⁰ A költő verseinek feltűnően szűk tematikai horizontjára utaló megállapítások a legtöbb Lévay-kritikában helyet kapnak: „Múzsájával meghitt, családias életet élt virág-sövény körített kicsiny birtokon, s e társaságban a patakocska, mely kertjén átfolyt, birt előtte annyi költőiséggel, mint nagyobb májú társai előtt a tenger moraja, az őserdők zúgása vagy az Aetna lángja”⁹¹; „azt, hogy szárazság, vagy esős nyár volt, meg lehet tudni a verseiből, de azt, hogy Európa hányszor állott lángban s hazája sorsa kockán, nem”⁹². Rónay György véleménye szerint pedig „közhelyek szólalnak meg Lévay Józsefnél”.⁹³

És bár Lévayt az egyhangúság, az állandóság, az (arany) középszer költőjeként kanonizálta az irodalomtörténet-írás, formai igényességét még a legszigorúbb kritikusok sem vitatják. Ahogy Komlós Aladár fogalmaz: „kulturált lélekből fakadó költészete sosem izgalmas vagy éppen elragadó, de ízléses és jóleső”⁹⁴. Nem csupán „formai kényes-ségét”, „szabatosságát”, „zengzetességét”, „tisztaságát”, „tetszetősségét”, „keresetlen egyszerűségét”, „választékos nyelvét”, „mesteri verselését” és „átlátszó szerkesztését” méltányolják⁹⁵, hanem azt is elismerik, hogy „technika dolgában egyike a legváltozato-

84 Schöpflin, 1925, 391.

85 Komlós, 1980, 100.

86 Zsigmond, 1906, 88.

87 Schöpflin, 1925, 391; Zsigmond, 1918, 254; Beöthy, 1891, II, 125. Schöpflin szerint egyébként ez a „szép melancholia” igazán „jól illik a férfiuhoz” (1925, 391). Ravasz László is azt hangsúlyozza, hogy „valami csöndes visszatekintés van a költészetében. Próféta nem lehetett; epilogus-ember volt” (1926, 3).

88 Péterfy, 1983/a, 684; 1983, 681.

89 Ravasz, 1926, 1.

90 Hatvany, 1960, II, 107–108.

91 Péterfy, 1983, 679.

92 Ravasz, 1926, 3.

93 „családias képek, emlékek mellett főként a kevéssel beérő, mértékletes, kicsiny élet dicsérete, unos-untalan a madár és fészék hasonlattal, a borúra derű bölcsességének 'bátorító biztatásával', a 'védő tanya, nyugalmas tűzhely' kultuszával” (Rónay, 1981, 58).

94 Komlós, 1980, 101.

95 Beöthy, 1891, II, 125; Péterfy, 1983/a, 686; Hatvany, 1960, II, 106; Zsigmond, 1906, 20; Komlós, 1980, 100.

sabb magyar poétáknak⁹⁶, hogy „versformáinak, rímeinek gazdagságával Arany Jánost közelíti meg⁹⁷. Voinovich Géza szerint „ritka formaérzékkel volt megáldva s a kifejezés gyöngéd művészetével⁹⁸”, Zsigmond Ferenc pedig azt is ki meri jelenteni, hogy „ha költeményei minden tekintetben olyan sikerültek volnának mint a stílus és verselés dolgában, bizony alig egy-két költőnk volna nagyobb nála⁹⁹. Éppen ez az „utánérző, közvetítő típusokra” jellemző „erős formakészség” alapozza meg Lévay és „a népies-nemzeti költői irány” történeti jelentőségét: akkor képviselték ugyanis „a fegyelmezett, befejezettségre, csiszoltságra törekvő formázót, amikor a népieskedők, a petőfieskedők 'kelmeisége' a zseni korlátlan jogaira hivatkozva fordított hátat minden művészi kötöttségnek¹⁰⁰. Az „ép műöszön” és a „formaközvetítő képesség” Lévayt arra is alkalmassá tette, hogy műfordításokkal (többek között Shakespeare- és Molière-darabok, valamint Longfellow- és Burns-versek átültetésével) segítse az „Arany-kör” művelődési törekvéseit. (Burnsfordításairól találóan jegyzi meg Hatvany Lajos: még a természet vadvirága is „megszelídül, ó, de mennyire, a miskolci kedves kertész gondjában”.¹⁰¹)

Lévay azok közé a tollforgatók közé tartozik, akiknek úgymond írói „feudumot” adományozott irodalomtörténet-írásunk. A borsodi genius loci, a Sajó-völgyi couleur locale – a közvélekedés szerint – az ő költeményein keresztül nyilatkozik meg a honi olvasó számára. Ahogy Péterfy Jenő írja (gyakran idézett) kritikájában: „ami Petőfinek az Alföld, az Lévaynak a Sajó vidéke. [...] költőnknek sikerült [...] ezt a vidéket a magyar költészet tájképei közé emelni”.¹⁰² „A magyar költészet országos összhangjában” e vidék szelleme – Négyesy László szerint is – elsősorban ő általa „jut szóhoz”.¹⁰³ Zsigmond Ferenc pedig nem kevesebbet állít, mint azt, hogy „nincs a magyar költők között egy sem, ki erősebb ragaszkodással csüggene legszűkebb értelemben vett szülőföldjén, mint Lévay”.¹⁰⁴ Sajószentpéter szülőtte így válik „a Sajó-völgy pacsirtájává”¹⁰⁵, „a legtípikusabb borsodi költővé”¹⁰⁶, a megverselt szülőföld pedig „költészetének képévé”¹⁰⁷. A Sajó völgyének Lévay-birtokként való elfogad(tat)ása azonban nem pusztán a szokványos szülőföld-tematika következménye: e poétai territóriumot (és ezzel összefüggésben a mindent átható lokális tiszteletet) jórészt a „(meg)maradás” morális alapozottságú gesztusának köszönheti a költő. Ahogy Szendrei János írja 1911-ben: „Lévay több, mint egy félszázadon át mind a mai napig megmaradt miskolci poétának. [...] próféta lett saját hazájában. Évtizedek során mindenkor kegyelte, szerette, ünnepelte a miskolci és borsodmegyei társadalom”¹⁰⁸; és ahogy a költő írja (már-már öntudatos provincializmussal) *A völgyben maradtam* című ars poeticájában: „Nem jártam a nagy világot, / Engem

96 Ravasz, 1926, 7.

97 Csorba, 1942, 133.

98 Voinovich, 1918, 297–98.

99 Zsigmond, 1906, 75.

100 Kovács K., 1965, 168.

101 Hatvany, 1960, II, 108.

102 Péterfy, 1983/a, 685. Ezt a gondolatot ismétli meg borsodi irodalomtörténetében Csorba Zoltán is: „A borsodi tájat is ő emeli be az irodalmi tudatba. [...] Lévay 93 évéből 88-at itt élt le közöttünk. Költészetében nemcsak fizikai tájunk rajza válik ki élesen, hanem a borsodi lelki táj is. Így válik költészeté regionális lírává. Amit Csokonai Debrecennek, Petőfi a Nagy-Alföldnek, Míkszáth a Palócföldnek, azt jelenti Lévay nekünk. Színünk és szellemünk, tájunk és vágyunk Lévayban találta meg a költői hangot legigazabban” (1942, 132).

103 Négyesy, 1912, 28.

104 Zsigmond, 1906, 13.

105 Balázs, 1935, 21.

106 Csorba, 1942, 124.

107 Voinovich, 1925, XVII.

108 Szendrei, 1911, 202.

az nem igen látott... / Egy égbolt felettem egy hű föld alattam, / Én a Sajó partján a völgyben maradtam.”¹⁰⁹

A Lévy-recepció vázlatos áttekintése után az alábbi következtetések levonására adódik lehetőség: 1. Feltűnő a kritika és az irodalomtörténet-írás által konstruált (és jó-részt néhány közismert megállapításra, értelmezői toposzra redukált) Lévy-kép egységessége és változatlansága. Nincsenek igazán markáns véleménykülönbségek, így a Lévy-interpretátorok közötti szakmai viták is hiányoznak. Úgy tűnik, az életmű még az ún. elváráshorizontok lényeges módosulása esetén sem ösztönöz újradefiniálási és átértékelési kísérletekre. 2. Az az (egyébként igencsak mérsékelt) érdeklődés, ami a Lévy-jelenség felé irányul, nem elsősorban a verseknek, hanem sokkal inkább a költő-pátriárka által a magyar irodalomban betöltött – irodalomszociológiai, kultuszlélektani és kegyeleti okokkal magyarázható – szerepnek köszönhető. 3. Meglehetősen nagy a kontraszt Lévy szerénynek tekinthető országos reputációja és intenzív borsodi (főként miskolci) kultusza között. „A Sajó völgy pacsirtáját” övező nagyfokú helyi tisztelet vizsgálatára azonban már egy másik tanulmánynak kell vállalkoznia.

109 Lévy, 1897, 317.

IRODALOM

Ady Endre

1914 Az élheteretlen halhatatlanság, Nyugat, jún. 16.

1987 Szini Gyula = A. E., Művészeti írások, Bp.

Ábrányi Emil

1912 A negyedik = Lévay Emlékkönyv, Miskolc.

Babits Mihály

1918 Lévay, Nyugat, júl. 16., 163–164.

Balázs Győző

1935 A Sajóvölgy pacsirtája, Cegléd.

Beöthy Zsolt

1891 A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése, I–II, Bp.

1912 Megnyitó beszéd = Lévay Emlékkönyv, Miskolc.

Berzeviczy Albert

1925 Az Akadémia Lévay-ülésének megnyitója, Akadémiai Értesítő, dec.

Csorba Zoltán

1942 Miskolc és Borsod az irodalomban, Miskolc.

Deák Gyula–Rákossy Zoltán

1924 Magyar költők. A polgáriskolai tanulók verses könyve, Újpest.

Farkas Gyula

1934 A magyar irodalom története, Bp.

Ferenczy Zoltán

1921 Magyar Jövő, jún. 7.

Hatvany Lajos

1960 Lévay József = H. L., Irodalmi tanulmányok, I–II, Bp.

Horváth Barna

1991 Lévay Emlékkönyv, Sajószentpéter.

Horváth János

1980 A magyar irodalom fejlődéstörténete, Bp.

Komlós Aladár

1980 A magyar költészet Petőfitől Adyig, Bp.

Kovács Kálmán

1965 A népies-nemzeti irány kisebb költői = A magyar irodalom története, IV, szerk. Sötér István, Bp.

Kovács Sándor Iván

1996 „Kárpát szent bércére...” (Tátra-nyomok a magyar költészetben) = K. S. I., Vágy és emlékezet. Kalauzolás felföldi írókhoz és „Kárpát szent bércére”, Bp.–Miskolc–Dunaszerdahely.

Kozma Andor

1922 Lévay József. Emlékbeszéd a Kisfaludy-Társaság ünnepi közgyűlésén, 1922. február 5-én, Budapesti Szemle, 97–116.

Kőrakó Béla

1925 Sajószentpéter a Lévay-centennárium idején, Magyar Jövő, nov. 29.

Krúdy Gyula

- 1989 A magános ember naplója = K. Gy., Irodalmi kalendárium, Bp.
1989/a Ady Endre éjszakái, Bp.

Kuncz Aladár

- 1911 Lévay József, Nyugat, II. k., 944–945.

Lévay József

- 1897 Újabb költeményei, Bp.
1912 Hármaskönyv = Lévay Emlékkönyv, Miskolc
1935 Visszatekintés, kiad. *Balázs Győző*, Miskolc

Miklós Róbert

- 1978 Lévay József életútja, Bp. (Borsod-Miskolci Irodalomtörténeti füzetek, 11).

Négyesy László

- 1912 Tompa szelleme = Lévay Emlékkönyv, Miskolc

Péterfy Jenő

- 1983 Lévay József összes költeményei (1846–1880) = P. J. válogatott művei, szerk., Bp. (Magyar remekírók).
1983/a Lévay József: Újabb költemények = P. J. válogatott művei, szerk., Bp. (Magyar remekírók).

Porkoláb Tibor

- 1994 A bujdosó Jókai. Kísérlet egy kultikus történet (re)konstrukciójára, A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXXII.
1995 „Az utolsó kuruc” (Csengey Gusztáv költőprofesszor miskolci kultuszáról), Szülőföldünk, 23–24.

Prónai Antal

- 1911 A magyar irodalom története olvasókönyvvel a középiskolák VIII. osztálya számára, Bp.

Ravasz László

- 1926 Lévay József. Ünnepi beszéd születése századik évfordulóján, Protestáns Szemle, 1–8.

Rónay Görgy

- 1981 Petőfi és Ady között (1849–1899), Bp.

Schöpflin Aladár

- 1925 Lévay József száz éve, Nyugat, III. k., 389–393.
1937 A magyar irodalom története a XX. században, Bp.

Szendrei János

- 1911 Miskolcz város története 1800–1910, V, Miskolcz

Szerb Antal

- 1978 Magyar irodalomtörténet, Bp.

Szigethy Ferenc

- 1929 Emlékek Tompa, Gyulai, Lévay életéből, A Pesti Hírlap Vasárnapja, júl. 14.
1937 Sajószentpéteri levél, Magyar Jövő, nov. 14.

Sz(ombathy) L(ászló)

- 1918 Lévay József 1825–1918, Dobsina és Vidéke, júl. 5.

Tolnai Vilmos

- 1926 Lévay József: Utolsó versei 1909–1918, Protestáns Szemle, 329–331.

Tóth Kálmán

- 1925 Mikes dalnoka – száz éves!, Miskolci Napló, nov. 22.

Vadnay Béla

1921 Lévay József és kortársai, Bp.

Varga Pál, S.

1993 Lévay József = Új magyar irodalmi lexikon, I–III, szerk. Péter László, Bp.

1994 A gondviselэшittől a vitalizmusig (A magyar líra világképének alakulása a XIX. század második felében), Debrecen.

Voinovich Géza

1918 Lévay József, Budapesti Szemle, 296–299.

1925 Lévay József 1825–1918 = Lévay József utolsó versei 1909–1918, szerk. V. G., Bp.

Zuárd

1904 Új Mikes. Énekli Lévay József, Ellenzék, dec. 10.

Zsigmond Ferenc

1906 Lévay József élete és költészete, Bp.

1918 Lévay József, Irodalomtörténet, 252–260.

LÉVAY JÓZSEF KÉZIRATAI A MISKOLCI HERMAN OTTÓ MÚZEUMBAN

AUTOGRÁF VERSKÉZIRATOK

1897. Deczember 31. Szentpéteren
IGY.89.6.7.

1903. April 20.
IGY.89.6.11.
v. *Vég-szó I.* = IGY.89.6.9.; 1903. april 20. = IGY.89.6.16.

1903. april 20.
IGY.89.6.16.

A hegytetőn 1894. april. 20.
1894. ápr. 20.
IGY.89.6.3.
cv. *Hegytetőn* = MB; *A hegytetőn* = MTAK Ms. 5688/22.

A Holló-Poe Edgar
HTD.73.487.50
ua. ÚK

[*A vén hársfa alatt...*]
IGY.86.6.10.

[*Az a toll, mellyel...*]
IGY.89.6.17.
v. *Kisleánynak* = ÚK

[*Az életnek örülve élj...*]
1901. dec. 26.
HTD.53.248.60.
(Kiss Ferencné Szűts Jolán emlékkönyvében – Gyulai Pál *Szép arcz, mint tavasz virága* kezdetű költeményével együtt)

Borongás. Tátra-Széplak 1903. aug.
HTD.53.4543.1.
v. MTAK Ms.5688/22.; OSZKK Quart. Hung. 4185; MB
másolatban: HTD.73.487.51.

Csermely
HTD.53.4544.1.
uo. *Színjáték a Tátra alatt; Haladás; Zászló-dal*
ua. MTAK Ms. 5688/22.; MB

[*Éjjel, mikor minden...*]
IGY.89.6.6.
v. *Csillagom* = MB; *Vég-szó II.* = IGY.89.6.9.

Egy bizonyos népszínházhoz
HTD.53.4537.1.

Egy nap. Szeptember 12
IGY.89.6.8.
cv. *Egy nap Szept. 12* = MTAK Ms. 5688/22.; *Egy nap* = MB

[*Egy szép képet...*]
IGY.89.6.9.

Évforduló emléklapja 1896. Szept.
IGY.89.6.22.
cv. *Évforduló emléklapja (egy ifjú nő emlékkönyvébe)* = ÚK

[*Fáj valami, bánt valami...*]
IGY.89.6.14.
cv. *Ébredés* = MB, *Hulló levelek-ciklus*

Haladás
HTD.53.4544.1.
uo. *Színjáték a Tatra alatt; Csermely; Zászló-dal*
ua. MTAK Ms.5688/22.; MB

[*Ifjú korod szép láncza...*]
IGY.89.6.18.
uo. [*Vihar volt nekem...*]

Jó ám papnak lenni, névnapi emlékül Vadászi Palinak, 1912 Január 25.
HTD.53.4399.1.
cv. *Jó ám papnak lenni.* = ÚV

Jolán
1884. dec. 1.
HTD.76.1116.1.1.
v. *Kerted virági közt* = ÚK

Két orvos
1916. dec. 15.
HTD.53.4540.1.
uo. *Édes Irmám!*-nak címzett levél
cv. *Orvosok* = UV

Két rózsabimbó
1914. nov. 5.
IGY.97.33.1.

Látogatás
1910. aug. 9.
IGY.97.33.2.

Lemondás
IGY.89.6.12.
v. IGY.89.6.23. – ismeretlen kéz másolata.

Mit várunk?
HTD.73.487.40.

[*Rejtsd kebledbe...*]
1896. dec. 21.
IGY.89.6.20.
cv. *Kis kereszt* = ÚK, *Nefelejcs-ciklus*

Részvét

1901. júl. 31.
IGY.89.6.15.
ua. MTAK Ms.5688/22.; MB
v. IGY.89.6.5.

Részvét

1901. júl. 31.
IGY.89.6.5.
v. IGY.89.6.15.; MTAK Ms.5688/22.

Szép, öreg templom

1917. febr.
HTD.53.4541.1.
ua. UV

Szeptember 12. 1895.

IGY.89.6.21.
v. *Szeptember 12.* = IGY.89.6.13.

Szeptember 12.

1899. szept. 15.
IGY.89.6.13.
v. *Szeptember 12. 1895.* = IGY.89.6.21.

Színjáték a Táttra alatt

HTD.53.4544.1.
uo. *Csermely; Haladás; Zászló-dal.*
ua. MTAK Ms.5688/22.

Szüretünk

HTD.73.487.49.
ua. ÖK II.

Téli üdvözlét

HTD.5345.42.1.
ua. UV

Toldi Ferenc emlékezete. Születése századik évfordulója után az Akadémián

HTD.73.487.41.
v. MTAK Ms. 5688/22.; MB

Tompa emléke. (Születése százados évfordulójának ünnepén Rimaszombatban 1817. szept. 28-án)

1917. aug.
HTD.76.1131.1.
ua. UV
v. *Tompa emlékére* (OSZKK Fond 44/59.)

Üdvözlét a „Miskolcznak”

HTD.53.4538.1.

Üdvözlét Édes Anyámnak 1841ik évben

Miskolc, 1841. febr. 20.
HTD.53.4549.1.

Vég-szó I-II.

IGY.89.6.9.
v. *1903 April 20* = IGY.89.6.11.; *1903. april 20.* = IGY.89.6.16.

[Vihar volt nekem...]

IGY.89.6.18.

[Virágot a kis aranyos sirjára...]

1874. júl. 31,
IGY.97.33.3.

Zászló-dal

HTD.53.4544.1. (MB)
uo. *Színjáték a Tatra alatt; Haladás; Csermely*
ua. MTAK Ms.5688/22.

Zöld bokor (*Mariskának*)

1897. aug. 20.
IGY.89.6.4.
cv. *Zöld bokor* = MTAK Ms.5688/22.; MB

AUTOGRÁF LEVELEK

HTD.73.487.34.

Lévay Péterhez, Marienbad, 1872. júl. 16.
(Beszámol édesapjának utazásáról, a „fürdőhelyi” körülményekről.)

HTD.73.487.38.

Lévay Péterhez, Marienbad, 1872. aug. 7.
(Testvéreinek, Benedikty Pálné Lévay Erzsébetnek a haláláról ír, szüleit köszönti és vigasztalja.)

HTD.53.4406.1.

Lévay Péterhez, Miskolc, 1873. febr. 10.
(Édesapját köszönti 70. születésnapján.)

HTD.53.4413.3.

Horváth Lajoshoz, Miskolc, 1876. febr. 16.
(Horváth Lajosnak a közadók kezelésére vonatkozó törvényjavaslatát és a Deák Ferencről írt jellemzését bírálja.)

HTD.53.4413.2.

Horváth Lajoshoz, Miskolc, 1876. máj. 22.
(Felajánlja egy cikkét a Hon című lap számára.)

HTD.53.4413.1.

Horváth Lajoshoz, Miskolc, 1883. nov. 29.
(Elküldi Horváth Lajosnak „a 60-as bizottság által ajánlott tisztikar névjegyzékét”).

HTD.73.487.47.

„Kedves Öcsém!”-hez, Miskolc, 1887. aug. 17.
(Megköszöni a bődön túrót.)

HTD.73.487.56.

Lévay Péterhez, Szobráncz, 1889. aug. 20.
(Üdvözlétét küldi, és arról tudósít, hogy Bornemisza József „keresztési ref. pap esperes” társaságában tartózkodik.)

HTD.73.564.1.

A „Műbarátok Köre” titkári hivatalának, Miskolc, 1890. jún. 17.
(Elküldi a *Séta* című költeményét a körnek, és sokszorosítási jogot ad. A levél nem tartalmazza a költeményt.)

HTD.73.487.35.

Vadászy Györgyné Lévay Borbálához, Koritnicza, 1892. júl. 11.
(Egészségi állapotáról, az otthoni teendőkről és hazaérkezésének időpontjáról ír.)

HTD.73.487.45.

Ujlaki Vilmához, Miskolc, 1893. júl. 4.

(Dicséri „Vilmácska” verseit, színműveit.)

HTD.53.4408.1.

Vadászy Pálhoz, Miskolc, 1896. jún. 23.

(Felsorolja a saját temetésére vonatkozó intézkedéseket, és közli gyászjelentésének szövegét.)

IGY.97.33.4.

Szűts Béláné Vadászy Máriaéhoz, Miskolc, 1903. máj. 17.

(Budapesti útjáról számol be unokahúgának.)

HTD.76.1126.1.1.

Levélkártya „Kedves barátom!”-hoz, Miskolc, 1903. máj. 25.

(Gratulál „Klára írói foglalkozásához”.)

HTD.76.1126.1.2.

„Kedves húgom!”-hoz, Miskolc, 1904. febr. 25.

(Beszámol arról, hogy Gyulai Pál figyelmébe ajánlotta a címzett Puskin-fordítását.)

HTD.53.4407.2.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Tátraszéplak, 1904. aug. 5.

(Részvényilvánítás Zoltán fiának halála alkalmából.)

HTD.53.4407.7.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1905. máj. 29.

(A „fertőben fetrengő” közéletéről elmélkedik, és utal Szentpéteren tartózkodó testvérhúga, Borbála halálos betegségére.)

HTD.53.4407.3.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1905. okt. 5.

(Reagál Zoltán cikkére, „a tisztesség és politikai morál” kérdéséről elmélkedik.)

HTD.73.487.55.

Képes levelezőlap özv. Vadászy Györgyné Lévy Borbálához, Tátraszéplak, 1906. júl. 16.

(Érkezés utáni üdvözlés testvérhúgának.)

HTD.73.487.54.

Képes levelezőlap „Szűcs Jolánká”-hoz, Tátraszéplak, 1906. júl. 21.

(Üdvözlés és tájékoztatás özv. Szűts Béláné Vadászy Mária lányának.)

HTD.73.487.89.

Özv. Szűts Béláné Vadászy Máriaéhoz, Miskolc, 1907. szept. 10.

(Egészségi állapotáról számol be unokahúgának.)

HTD.73.487.39.

Porcs Jánoshoz, Miskolc, 1907. máj. 14.

(Megköszöni „a szegény Pásztorné elhunytáról” szóló értesítést.)

HTD.53.4407.4.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Tátraszéplak, 1907. júl. 28.

(Véleményezi Zoltán kézmárki beszédét, és beszámol a tátrai pihenés körülményeiről.)

HTD.53.4407.6.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1908. jan. 21.

(A „döglött” politikai légkörről elmélkedik, és Zoltán cikkeit, verseit véleményezi.)

HTD.79.1048.1.

Özv. Vadászy Györgyné Lévy Borbálához, Budapest, 1908. máj. 7.

(Arról értesíti testvérhúgát, hogy Gyulai Pál arcképével együtt az ő portróját is megfestik Budapesten.)

HTD.73.487.53.1.

Képes levelezőlap özv. Szűts Béláné Vadászy Máriaához, Tátraszéplak, 1908. júl. 31.
(„Szerencsés” megérkezéséről értesíti unokahúgát.)

HTD.3.4407.8.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Tátraszéplak, 1909. aug. 15.
(Véleményezi Zoltán „tárczaczkikeit”, és beszámol a tátrai nyaralás körülményeiről.)

HTD.73.487.52.

Tüdős Istvánhoz, Miskolc, 1909. okt. 13.
(Verset küld Tüdős István ref. lelkésznek egy „október végén tartandó felolvasáshoz”. A mellékelt verskézirat hiányzik.)

HTD.53.4407.9.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1909. nov. 6.
(Költőzködéséről számol be barátjának.)

HTD.53.4407.11.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1910. jan. 15.
(A barátja által küldött cikket véleményezi.)

HTD.53.4407.12.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1910. jún. 14.
(Barátja „Mikszáthról írott meleg és szép” megemlékezését kommentálja.)

HTD.53.4407.13.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1910. okt. 18.
(Zoltán gyűjteményes kötetének kinyomtatásával kapcsolatos intézkedéseiről számol be.)

HTD.73.487.92.

„Kedves jó Juczika!”-hoz (feltehetően Hegyi Juliannához), Miskolc, 1911. márc. 10.
(Megköszöni a betegsége idején kapott ebédeket.)

HTD.53.4407.14.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1911. márc. 18.
(Beszámol betegségéről és Horváth Lajos haláláról.)

HTD.53.4407.15.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1911. okt. 7.
(Gratulál Zoltán 1911. október 6-án „Az Ujságban” megjelent cikkéhez.)

HTD.53.4407.16.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1911. okt. 18.
(Görgey Arthurral kapcsolatos olvasmányairól elmélkedik.)

HTD.53.4407.17.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1912. jan. 7.
(Betegségéről tudósít, barátja gratulációját köszöni.)

HTD.53.4399.1.

Vadászy Pálhoz, Miskolc, 1912. jan. 24.
(Vadászy Pált köszönti névnapja alkalmából. A levél mellékleteként elküldi a *Jó ám papnak lenni, névnap emlékül Vadászy Palinak, 1912 Január 25.* című költeményt.)

HTD.53.4407.18.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1912. júl. 24.
(Megköszöni Zoltán *Esetek* című irodalmi művét.)

HTD.73.487.91.

„Tisztelt Tanár ur!”-hoz, Miskolc, 1912. júl. 30.

(Két korona értékben barackot kér.)

HTD.73.487.53.2.

Képes levelezőlap özv. Szűts Béláné Vadász Máriaéhoz, Tátraszéplak, 1912. aug. 8.

(Pihenésének körülményeiről tudósítja unokahúgát.)

HTD.53.4407.19.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Tátraszéplak, 1912. aug. 10.

(Beszámol arról, hogy Semsey Andor és Radványi István társaságában három hetet tölt el Széplakon. Kifogásolja Zoltán *Esetek* című művének címét.)

HTD.53.4407.20.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1912. szept. 9.

(Arról ír Zoltánnak, hogy megtörténik „ünnepélyes felakasztatása”, azaz portréjának leleplezése a vármegye dísztermében.)

HTD.53.4407.21.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1912. szept. 29.

(Biztatja Zoltánt, hogy ne mondjon le a politikai cikkek írásáról.)

HTD.53.4407.22.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Miskolc, 1912. okt. 24.

(Megköszöni Zoltán *Sport-szilánkok* című művét, és az elmúlásról elmélkedik.)

HTD.53.4407.10.

„Kedves Zoltánom!”-hoz, Sajószentpéter, 1914. nov. 12.

(Sajószentpéteri kertészkedéséről, a püspökválasztás körülményeiről, Az Újság és a Budapesti Napló irányvonaláról ír.)

HTD.53.4398.1

Özv. Xantus Jánosné Doleschall Gabriellához, Miskolc, 1916. jan. 6.

(Megköszöni az újévi jókívánságokat.)

IGY.88.1.2.

„Kedves Öcsém!”-hez (feltehetően Tóth Kálmánhoz), Miskolc, 1916. jan. 31.

(Közli, hogy a birtokában lévő Tompa-iratokat a rimaszombati múzeumnak küldte el.)

IGY.88.1.1.

„Édes Öcsém!”-hez (feltehetően Tóth Kálmánhoz), Miskolc, 1916. febr. 7.

(Nem tud fényképet küldeni, mert „hogy pedig most lefényképeztessem magamat, az *már* idejét múlta”.)

IGY.88.1.3.

„Édes Öcsém!”-hez (feltehetően Tóth Kálmánhoz), Miskolc, 1916. febr. 7.

(Lévy mégis tud fényképet küldeni.)

HTD.73.487.44.1.

Özv. Xantus Jánosné Doleschall Gabriellához, Miskolc, 1916. márc. 23.

(Röviden válaszol a címzett által felvetett kérdésekre – például Tompával kapcsolatban.)

HTD.73.487.43.

Dr. Nagy Ferenchez, 1916. nov. 14.

(Ara kéri Miskolc város polgármesterét, hogy tegye lehetővé számára cukor és rizs vásárlását, valamint soron kívül juthasson tejhez a tejszarnokban.)

HTD.53.4540.1.

Vadász Pálné Benedikty Irmához, Miskolc, 1916. dec. 25.

(Elküldi „Irmának” *Két orvos* című versét.)

HTD.73.487.44.2.

Özv. Xantus Jánosné Doleschall Gabriellához, Miskolc, 1917. ápr. 13.
(Gratulál ahhoz, hogy a címzettet a temesvári Arany János Társaság tagjai közé választotta.)

HTD.73.487.44.3.

Özv. Xantus Jánosné Doleschall Gabriellához, Miskolc, 1917. jún. 1.
(Beszámol egyre romló egészségi és kedélyállapotáról.)

HTD.73.487.57.

Özv. Szűts Béláné Vadászy Máriához, Miskolc, 1917. dec. 22.
(Az ünnepekre való készülődésről ír.)

HTD.73.487.44.4.

Özv. Xantus Jánosné Doleschall Gabriellához, Miskolc, 1918. jan. 5.
(Beszámol az ünnepekről és egészségi állapotáról. A levél – az aláírás kivételével – idegen kéz munkája, minden valószínűség szerint a látási problémákkal küszködő Lévay diktálja Takaró Ilonának.)

HTD.73.487.44.5.

Özv. Xantus Jánosné Doleschall Gabriellához, Miskolc, 1918. márc. 27.
(Családi és egészségügyi problémáiról ír. A levél – az aláírás kivételével – idegen kéz munkája, minden valószínűség szerint a látási problémákkal küszködő Lévay diktálja Takaró Ilonának.)

HTD.59.18.4.

„Kedves jó szívű Kálmán öcsém!”-hez, Miskolc, 1918. márc. 31.
(Megköszöni a báránybecsínáltat.)

HTD.59.18.3.

„Kedves jóságos Kálmán öcsém!”-hez, Miskolc, 1918. ápr. 21.
(Ismét báránybecsínáltat rendel. A levél – az aláírás kivételével – idegen kéz munkája, minden valószínűség szerint a látási problémákkal küszködő Lévay diktálja Takaró Ilonának.)

HTD.59.18.2.

„Kedves Kálmán öcsém!”-hez, Miskolc, 1918. április 21.
(Megköszöni a „lucullusi” ebédet. A levél – az aláírás kivételével – idegen kéz munkája, minden valószínűség szerint a látási problémákkal küszködő Lévay diktálja Takaró Ilonának.)

HTD.59.18.1.

„Kedves jó Kálmán öcsém!”-hez, Miskolc, 1918. máj. 14.
(Megköszöni a „gazdag és finom” ebédet. A levél – az aláírás kivételével – idegen kéz munkája, minden valószínűség szerint a látási problémákkal küszködő Lévay diktálja Takaró Ilonának.)

EGYÉB AUTOGRÁFOK

HTD.73.487.23.

Névjegykártyája – a hátlapon autográf üzenetével
1905. november 17.

HTD.73.487.90.

Feljegyzése azokról az egyesületekről és társulatokról, amelyek megköszöntötték jubileuma alkalmából
1912. január 8.

HTD.53.4384.1.

Rendelkezése temetése felől
Sajószentpéter, 1912. február 1.

HTD.53.4385.1.

Saját fogalmazású gyászjelentése
(feltehetően) 1912. február 1.

HTD.73.487.26.

„Állandó kiadásainak” jegyzéke

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A kéziratok lelőhelyei:

HTD: Herman Ottó Múzeum, Helytörténeti Dokumentáció

IGY: Herman Ottó Múzeum, Irodalomtörténeti Gyűjtemény

MTAK: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár

OSZKK: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár

Lévay József verseskötetei:

ÖK I–II.: *Összes költeményei* I–II., Franklin, Bp., 1881.

ÚK: *Újabb költeményei*, Kisfaludy Társ., Bp., 1897.

MB: *A Múza búcsúja*, Kisfaludy Társ., Bp., 1909.

UV: *Utolsó versei 1909–1918*, Kisfaludy Társ., Bp., 1925.

Egyéb rövidítések:

v.: variáns

cv.: címvariáns

uo.: ugyanott

ua.: ugyanaz

**Összeállította a Miskolci Egyetem BTI Textológiai Műhelyének
szemináriuma: Erdélyi Andrea, Király Péter, Kiss Katalin,
Kucsera Katalin, Nyikes Zita, Rétfalvi Györgyi, Szabó Zita**

A Lévay-összeállítás az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA F 022158)
támogatásával készült.

DER DICHTER DER (GOLDENEN) MITTE Über einige Eigenheiten der Lévy-Rezeption

Die Arbeit überschaute die Klischees, Einschachtelungen und Gemeinplätze, aus denen die ungarische Literatur-Geschichtsschreibung das allgemein bekannte (und auch von den Bestrebungen der Rekanonisierungsbestrebungen der letzten Jahre und Jahrzehnte unberührt gelassenen) Lévy-Bild aufgebaut hat: 1. *József Lévy*, der *Mikes*-Dichter tritt uns entgegen, da ja diese Anthologie vielleicht die einzige Dichtung des Autors ist, über die die Zeit nicht ihren (wohltuenden) Schleier breitete. 1. Lévy – regelmäßig in Gesellschaft von Pál Gyulai und Károly Szász – als charakteristischer Lyriker der zweiten Linie der „klassifizierenden Schule“, der „Goldenen Kreises“, meistens konnte er seinen Platz unter den über eine „starke Formenbereitschaft“ verfügenden „nachfühlendvermittelnden Typen“ und den Arany-Epigonen in der (den) ungarischen Literaturgeschichte(n) einnehmen. 3. Lévy ist als der Schriftsteller mit dem längsten Leben in der ungarischen Literatur zu betrachten. Wie man zu sagen pflegt: „In unserer von Petőfi bis Ady durchwachten Literatur“. Er lebte dreiundneunzig Jahre lang. Er wirkte bereits – als Referendar von Bertalan Szemere – in der letzten Landesversammlung der Stände und war noch Zeuge der schweren Jahre des Weltkrieges. Der letzte Abschied von Lévy kann sogar als symbolischer Akt gedeutet werden: Mit ihm ist nämlich ebenfalls das sogenannte „alte Ungarn“ zu Grabe getragen worden. Und obwohl auch Kafka, Babits und Kosztolányi seine Zeitgenossen waren, fehlt in den die ungarische Literatur nach der Jahrhundertwende betrachtenden Arbeiten auffallend das Lévy-Kapitel. Auch in der Literaturgeschichte des Aladár Schöpflin begegnen wir seinem Namen nicht, offensichtlich deshalb, weil nach Meinung des Autors die sich sowohl im poetischen, als auch thematischen Sinne an die Vergangenheit bindende (beinahe anachronistische) altertümliche Dichtung in keiner Form Gestalter der Literatur des neuen Jahrhunderts werden kann. Es fällt jedoch auf, mit welcher Hochachtung die angesehenen Vertreter der sogenannten literarischen Modernität vom „Nestor“ der ungarischen Literatur sprechen. Diese demonstrative Hochachtung begründet sich aber auf dem literatursoziologischen Status des Dichters und nicht auf der angenommenen oder tatsächlichen literarischen Leistung. Diese wunderbare Idee, nach welcher die Nachwelt über die Person des ergrauten Bardens in einen (schon mystischen) Kontakt mit dem „goldenen Zeitalter“ der ungarischen Literatur treten könnte, ist in den meisten mit Lévy in Verbindung stehenden Veröffentlichungen zu finden. Es ist sehr wahrscheinlich, daß dieser alte Poet mit mäßigem Talent die seiner Person zuteilgewordene Aufmerksamkeit nur dem mit dem patriarchalischen Alter einhergehenden Ansehen, also seiner ausdauernden Anwesenheit als Dichter zu verdanken hat. Lévy wird nicht nur wegen seiner beispiellos langen dichterischen Laufbahn unter die Kuriositäten der ungarischen Literatur eingereiht: der öffentlichen Beurteilung entsprechend ist er als „gesündester und heiterster ungarischer Dichter“ zu betrachten. Lévy ist der Dichter der goldenen Mitte, derjenige, der das Lebensideal des Horatius in der ungarischen Literatur am vollständigsten verwirklicht hat. Nach einem skizzenhaften Überblick über die Lévy-Rezeption ergibt sich die Möglichkeit, folgende Schlußfolgerungen zu ziehen: Auffallend ist das von der Kritik und der Literatur-Geschichtsschreibung konstruierte (und zum guten Teil auf einige allgemein bekannte Feststellungen, interpretierende Einschachtelungen reduzierte)

Gesundheit und Unverändertheit des Lévy-Bildes. Es gibt keine richtig markanten Meinungsverschiedenheiten, so daß auch die fachlichen Diskussionen zwischen den Lévy-Interpreten fehlen. Es scheint so, daß dieses Lebenswerk auch im Falle einer wesentlichen Modifizierung des sogenannten Erwartungshorizontes nicht zu Versuchen einer Neudefinition und Umbewertung stimuliert. 2. Das (übrigens doch nur mäßige) Interesse, das sich auf die Lévy-Erscheinung richtet, ist nicht in erster Linie den Versen, sondern viel mehr der als Dichter-Patriarch in der ungarischen Literatur ausgefüllten – mit literatursoziologischen, kulturpsychologischen und pietätischen Gründen erklärbaren – Rolle zu verdanken. 3. Der Kontrast zwischen der als bescheiden zu betrachtenden landesweiten Reputation Lévy's und dem intensiven (hauptsächlich Miskolcser) Kultus ist ziemlich groß.

Tibor Porkoláb